

אבות ומעלות היוחסין

הרפורם, אז נתגלה בכל כוחו בהיותו לוחם מלחמת ה' צבקות, ויצא נגד המתחדשים במלחמת חרמה, עד כי נבדלו להיות קהילה נפרדה ההולכים בתורת ה'.

מִרְן ה"חתם סופר" זי"ע נפטר ביום כ"ה בתשרי שנת ת"ר, ומנו"כ בפרעשבורג. זוגתו הרבנית ע"ה, נפטרה ביום י"ח באדר שנת תקצ"ב, ומנו"כ בפרשבורג. לאחר פטירתה, נשא בשלישית את אלמנתו של הגאון רבי צבי הירש חריף־העלָער בעל "שיב גיטין". וכבר הזכרנו בראש דברינו את צוואתו המפורסמת המסתיימת בברכת: "שלא יבש המעיין, ולא יקצין האילן, פרי עץ חיים וקיים, אמן".

ב

ביאורו המופלא של ה"חתם סופר" זי"ע

ועתה, נבא לביאורו המעניין של מִרְן ה"חתם סופר" זי"ע בספר "דרשות חתם סופר" – חלק ב' עמוד ת"ט, (וע"פ המסומן בשלהי המאמר: משנת תקס"א לפ"ק), המגלה לנו פרטים חדשים במעלות היוחסין, ושמעלתה גדולה וחשובה היא גם כאשר חוליה אחת – ואף יותר – בשושלת איננה כראוי כל כך.

את דבריו דורש ומבסס ה"חתם סופר" על הפסוק אשר בריש פרשתנו – פרשת קרח: "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי", וזה לשון קדשו:

-
-
-

"יש לומר, על פי מה שכתב בספר 'חסידים', דמה שאמרו חכמינו ז"ל ד'מי שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, תורה מחזרת על אכסניא שלה', כתב הוא ז"ל, דלפעמים יש מניעות מצד אחר, שתפסוק התורה. אמנם, לא לעולם, אלא חוזרת ומתנוצצת אחר דור או איזה דורות.

והוא, כענין אילן השולח פארות יפים אף נעים, ובא אחד ותחב ענף אחד בתוך הקרקע, הנה הענף ההוא מתרקבת שם בקרקע, אלא שמשתרשת ונענשת אילן אחר ממנה, והוא 'הברכה'. והכי נמו, לפעמים יצא רשע אחד, אשר ממנו יותך הפסולת מה שדיה במשפחה, וחוזר לשרשו אחר כך. וכדאי גוונא היה בקרח, שהיה בין שלשה צדיקים מורים, יצהר, קהת, לוי, והוא הרשיע. אלא שרשענותו היה רק יצתם חטא, ולפלות זוהמא, ובסוף נצצה ממנו קדושי עליון – כידוע ממשפחת הקרורים.

ונבוא אל המכוון, ונאמר. כי קח' – לשון 'השרשה' הוא, כמו – יחזקאל י"ז – קח על מים רבים צפצפה שמו'. ו'בן' – הוא לשון ענף, כמו – תהלים פ' – יעל בן אמצתה לך'. וזהו: 'ויקח קרח', שהוא 'השריש' את 'ענפו' של יצהר וקהת ולוי, ועתה הם נרקבים, וסופו לבצבץ מן הארץ, לעשות פרי למעלה". עד כאן דברי קדשו המלאים חן ומתוקים מדבש וגופת צופים.

ג

הזוהר הק': "הצדיקים זוכים לבנים קדושים, לגזעים קדושים!"

בדברי ה"חתם סופר" הללו, נוהגים אנו להשיב לאלו התמהים ושואלים מנין נתרווח לו המנהג במחזות שונות בקהילתנו, לייחס את החתן והכלה באגרת ההזמנה לנישואיהן – לגדולי עליון אף מדורות קדומים ביותר – "גם דור עשירי" ולמעלה, כאשר לכאורה אין לדבר זה כל משמעות כלל ועיקר.

כרס, כאשר נתבונן בדבר במבטו של ה"חתם סופר" הנ"ל, נבחין, שלא די שאין כאן ענין של "רמות רוחא ח", אלא אדרבא, ענוותנות משולבת בתפילה יש כאן.

דהיינו, שלמרות שאנו – המחותרנים – אולי גרמנו חלילה במעשינו ובהתנהגותנו לקטיעתה של הבטחת "שוב אין התורה פוסקת מזרעם לעולם", אולם, הרי מובטחים אנו מחכמינו ז"ל – לאור ביאורו המופלא של ה"חתם סופר" – כי גם במקרה שכזה אין ההבטחה חוזרת ריקם, וכי תורתם של רבותינו הקדמונים ראשי המשפחות – הפיו והב"ח והשל"ה הקדוש והמהרש"א וכו' וכו' – תשוב אל האכסניא שלה גם כעבור דורות רבים. ועל כן אנו נושאים כאן את תפילתנו, שיקויים בהם בבני הזוג הנישאים זה עתה, הבטחת התורה הקדושה – שהיא "חוזרת ומתנוצצת אחר דור או איזה דורות".

-
-
-

תפלתנו בעת הזאת, בעת נישואי צאצאינו, שיקויים בנו – בזכות אבותינו הק' – הבטחת הזוהר הק' בפרשת

שער אחד מן החיבורים הרבים שנכתבו על מִרְן החתם סופר זי"ע במרוצת הדורות

בחוקות: "זכאין אינון צדיקיא, דזכאין לבנין קדישין, לגזאין קדישין, עלייהו אתקרי כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך השם". עכ"ל הזוה"ק.

ובתרגום: "אשריהם הצדיקים, הזוכים לבנים קדושים, לגזעים קדושים. עליהם נקרא: כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך השם". ע"כ.

ד

אמר הקב"ה: "אני ערב בדבר!"

והנה, מצאנו בעהשית מעין "אסמכתא" וראיה עצומה לדברי מִרְן ה"חתם סופר" זי"ע, מדברי האמורא הק' רב זעירא זי"ע. וכך איתא במדרש "שוחר טוב", תהלים נ"ט: "טובים השנים. טוב צדיק בן צדיק מצדיק בן רשע, ולא דומה זכות צדיק אחד, לזכות שני צדיקים, אשר יש להם שכר טוב. שאם תבוא פורענות על המשפחה, זכות שניהם עומדת ומבטלת אותה. שנאמר: 'זאקה אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה'. שבשכיל שנים ממשפחה – אותה המשפחה מוצלת. ואם היו שלשה צדיקים, צדיק בן צדיק בן צדיק, אינה פוסקת מהם לעולם, שנאמר: 'זהחוט המשולש לא במהרה ינתק'.

"אמרו לפני רבי זעירא: והלא פלוני צדיק בן צדיק, ודור רביעי רשעים? אמר להם: 'לא במהרה ינתק', שאפילו פוסקת – חוזרת. כמו שנעשה לפלוני. כמו שנאמר: 'לא ימושו מפרך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר השם'. כיון שהוא בן תורה, ובנו, ובן בנו, שוב אין תורה פוסקת מהם. שנאמר: 'מעטה ועד עולם'. מהו אמר השם? אמר הקב"ה: אני ערב בדבר הזה!"

-
-
-

עד כאן דברי המדרש, הזהים להפליא לרעיונו של ה"חתם סופר" בשבח מעלות היוחסין – גם אם כמה מן החוליות אינן כראוי כל כך.

את הדברים ניתן לסכם במשפט הזהב אשר טבע הרה"ח בנש"ק רבי בצלאל אברהם ברנשטיין ז"ל על אותם המשקיעים מזמנם לחקור אחר שושלת בית אבותיהם. ואלו דבריו בספרו "אילני יחס" בשלהי דברי ה"פתיחה" לספר: "יהודי כמות שהוא, אם הוא מתייחס ומתפאר ביחוסו היהודי ובמשפחתו הרבנית, הרי הוא חוליה בשלשלת היוחסין, וגם אם החוליה מלוכלכת, אבל היא לא מנותקת!"

ה

"אדם גדול משלשלת היחס למה הוא דומה?"

הא לכם זרע קודש דברי הגאון רבי יוסף שאול נתנון – בעל ה"שוואל ומשיב" זי"ע, בספרו "דברי שאול" (בבא מציעא, דף פ"ה ע"ב), הקרובים מאוד בתוכנם לרעיונו של

ה"חתם סופר", אם כי בשונה מעט מדבריו. וז"ל:

"שמעתי בשם ה'קצות החושן' ז"ל, שאמר מליצה נפלאה. ההבדל שבין אדם גדול שהוא משלשלת היחוס, לבין אדם גדול שאינו משלשלת היחוס, שהוא כמו שיש הבדל בין אש של קש ותבן ובין אש של עצים. שאש של קש, אף שבישעת הבערה יש אש גדול, אבל הוא כמו רגע, ואחר כך בומן מונעם, אם תבקש ניצוץ של אש – לא תמצא. לא כן – מעצים, שאף לאחר כמה שעות עוד המוצא גחלת וניצוץ אש.

"וכמו כן באדם גדול משלשלת היחוס, אף שכמה דורות כבו ולא מלאו ידם, בכל זאת אשה לא תכבה, ואחר כמה דורות עוד תמצא שורעו יהיה אדם גדול. אבל מי שאינו משלשלת היחס, אף שלפעמים יוצא אור גדול, אבל בשובו לעפרו, לא ישאיר אחריו שורשו – קיום. עד כאן, ודברי פי חכם חן". עכ"ל ה"שואל ומשיב".

-
-
-

בצוואתו של הגאון הקדוש רבי מאיר הלוי הורוויץ אב"ד דק"ק טיקטין, הנודע בשם: המהר"ם מטיקטין זי"ע, אשר נדפס לראשונה כמצורף לספר "ניזיר השם וסמיכת משה", מסיים המהר"ם את דבריו במילים אלו:

"מצוה אני, שתהיו נזהרים מאוד מאוד שתנששו שידוכים לשם שמים עם בניכם, כמאמרם ז"ל: 'לעולם ימכור' כו'. כי כל הידוכין בדורות הללו, על פי הרוב – בעונותינו הרבים – נותנים עיניהם בממון, והאשה נקנית בפרוטתו ובכסף, או לשם רבנות, או לפניה אחרת. אמנם אתם, הם וחלילה להזכיר לשום איזה פניה, כי יסוד ועיקר גדול בעיני אלקים ואנשים לעשות עם מיוחסים שבישראל". עכ"ל.

מדברי המהר"ם מטיקטין זי"ע – אשר הועד עליו בצוואתו ש'ראוי היה שתשרה עליו שכינה אלא שלא היה דורו ראוי לכך' – למדנו, שיסוד ועיקר גדול בתורה, לעשות שידוכים עם מיוחסים שבישראל'.

-
-
-

ואמנם, לא אצל המהר"ם מטיקטין בלבד מצאנו "יסוד ועיקר גדול" זה, כי אם רבים וכן שלמים הקפידו על כך בעצמם, וכן ציוו על הדבר הזה לזרעם ולצאצאיהם אחריהם לדורות עולם.

ואכן, מאז ומלפנים נהגו בישראל אשר משפחות מיוחסות נשאו להם נשים ממשפחות מיוחסות, וכמאמרם ז"ל: "ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל".

ואל יהי דבר זה קל בעיניך, שכן, כבר מוסכם הדבר והועד על כך אפילו בין חכמי אומות העולם, שמשפחות חכמים מגדלות חכמים, וכשרונות נעלים וסגולות משפחה – נחלת אבות המה.

וכל עת שהקפידו המשפחות על טוהר ייחוסם, אזי גם כשרונותיהם וסגולותיהם נתקיימו ונשתמרו בהם. אולם, "מיום שנגנו ספר היוחסין" – וחדלו משפחות מיוחסות מלהקפיד על כך – "תשש כוחם של חכמים", וכדברי חכמינו ז"ל במסכת פסחים (דף ס"ב ע"א).

ו

הכרת יחוסו ומעלת אבותיו – הפתח הראשון לעבודת ה'!

והנה, בעומק דברי ה"חתם סופר" נמצא גם מעין "סגולה", לכל מי שחפץ להכנס לשערי עבודת ה', ועל פי דבריו הידועים של רבינו יונה גירונדי זי"ע, הנודע על שם חיבורו "שערי תשובה" – ואשר חיבר ספר נוסף ופחות מפורסם – אף הוא בעניני מוסר ויראת ה', ושמו: ספר "שערי העבודה", וכך הוא פותח את חיבורו זה – בשבח מעלת ידיעת היוחסין – וזה לשונו שם:

"הפתח הראשון הוא, שידע האיש העובד ערך עצמו, ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחשיבותם וחיבתם אצל הבורא יתברך, וישתדל ויתחזק תמיד להעמיד עצמו במעלה ההיא, ולהתנהג בה תמיד, ובכל יום ויום יוסיף אומץ לקנות מעלות ומדות אשר יתקרב בהם לבוראו וידבק אליו, ואם היה ראשיתו מצער, אחריתו ישגא מאד".

"ויעשה אשר לא יבשו אבותיו מדרכיו וממעשיו, כפי כוחו והשגת ידו. ויצא לו מזה, כי כאשר יתאוה תאוה, ויעלה בלבבו גאוה לעשות דבר שאינו הגון, יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו, וישיב לנפשו ויאמר, אדם גדול וחשוב כמוני היום, שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונישאות, ושאני בן גדולים בן מלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים ולאבותי כל הימים".

"ואם חלילה וחס לא יכיר מעלתו ומעלת אבותיו, נקל יהיה בעיניו ללכת בדרכיו הפרוצים, להגלות נגלות כאחד

תוספת לגליון **המודיע** ב' בתמוז תשע"ה – כ"ט

”ויתילדו”

הנבילים, למלאות תאוותו בחיקו. כאשר אמר המשל, כל מי שאינו מתבייש מנפשו — אין לנפשו ערך בעיניו.

”על כן, האיש העובד, ישתדל תמיד להשיג ערכו, וערך הצדיקים והחסידים, ומעלתם, חשיבותם וחיתכם לפני השם ית', ודביקותם, ויבין וישכיל וידע כי יוכל להשיג מעלתם וחשיבותם וחיתכם, כאשר יעבוד כמותם כל ימי חייו, ועתותיו, ושעותיו, ורגעיו, כפי כוחו והשגתו, כמו שנאמר: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. כי הקל ית' אינו מבקש מבני אדם כי אם לפי כוחם — כאשר יתבאר בע"ה. וגם האבות ז"ל, לא עבדוהו כי אם לפי כוחם והשגתם.” עד כאן לשון קדשו של רבינו יונה ז”ל.

פרק שני

”חקר היוחסין” — על שום מה?

א

ספר ”תולדות אדם” — ספר היוחסין הראשון

מהו ”חקר היוחסין”? שיחזור מגילת היוחסין המשפחה-ית האבודה, זו שאמורה היתה להיווצר ולהיבנות על ידי אבות המשפחה במרוצת הדורות, נדבך אחר נדבך, אבן על אבן, יחד עם היווצרות ההיסטוריה המשפחתית, עם לידתו של דור חדש במשפחה או בנישואיהם של אבות המשפחה וכדומה. ואשר משום מה נזנחה עבודת קודש זו על ידי אבותינו עצמם, אשר לא שתו לבם לחשיבותה ולנחיצותה למען הדורות הבאים.

האתגר שב”חקר היוחסין”, בו אנו מנסים לפסוע לאחור — אם כי באיחור של זמן רב ויקר, ולהציל בסיעתא דשמיא כל מה שרק ניתן, על מנת לחדש את עטרת תפארת היוחסין המשפחתית האבודה.

ואגב. מדברי ה”תרגום יונתן” למדנו אודות ”ספר היוחסין” הראשון שנכתב בעולם. לאחר שנולדו בעולם עשרה דורות הראשונים של צאצאי אדם הראשון — ראש המשפחה הראשונה בעולם, ערך לו הקב”ה ”ספר יוחסין” לבן הדור העשירי, והוא ספר היוחסין הראשון שנכתב בעולם, ושמו: ”ספר תולדות אדם”.

בספר, המכיל שלושים ושתים פסוקים בלבד, נרשם פירוט מלא של כל עשרת הדורות — שמותיהם ופרטי חייהם של כל דור ודור — החל מן אדם הראשון ועד נח. מגילת היוחסין הלזו, ערוכה ופרושה היא לפנינו ב”ספר בראשית”, פרק ה' פסוקים א"ב.

המגילה פותחת בתיבות: ”ביום ברא אלקים אדם בְּדִמוֹת אֱלֹקִים יֵשָׁה אֹתוֹ”. ומסתיימת במילים: ”וַיִּתֵּן נַח אֶת שֵׁם אֶת הָם וְאֶת יִפְתָּה, וְכִמו שֶׁמֶפֶרשׁ בִּ”תִּרְגוּם יוֹנָתָן” את המילים הראשונות שבפסוק הראשון של מגילתנו, ארבעת התיבות המרכיבות את ה”כותרת” למגילת היוחסין הלזו: וְהָ סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם — דִּין סֵפֶר יִיחֹסִים!

דברי ה”תרגום יונתן” הללו מובנים היטב על פי דברי ה”פסיקתא זוטרותא” הנקרא בשם ”לקח טוב”, על מאמר הכתוב ”ויתילדו על משפחותם לבית אבותם”, וז”ל: ”ויתילדו — וייתיהם. וכן הוא אומר: אלה תולדות השמים והארץ.” עכ”ל.

ב

”כמה שנים גדלתם בבית המדרש ולא קריתם פרשת במדבר”?

בתשובותיו של הרשב”ץ, מצאנו ביטוי מעניין בתשובתו לאחד שנעלמה מידיעתו פסוק מפורש בחומש במדבר. הוא מתבטא בדבריו אל השואל: ”כמה שנים גדלת בבית המדרש, ולא קרית פרשת במדבר סיני?” (שו”ת תשב”ץ ח”ג סימן קל”ו).

ל’ — תוספת לגליון המודיע ב’ בתמוז תשע”ה

ציור עתיק לתואר פני קדשו של מרן רבי עקיבא אייגר חותנו של מרן החתם סופר זי”ע

מצויים בינינו יהודים יקרים התמהים ושואלים, מה פשר כל העיסוק הלזה בחקר היוחסין. ואף אנו נשיב ונאמר להם בלשון תמיהתו של הרשב”ץ: ”כמה שנים גדלתם בבית המדרש, ולא קריתם מימכם בפרקים הראשונים של פרשת במדבר סיני?”

הנה, בצאת ישראל ממצרים, בשנה השנית באחד לחודש, נצטוו ישראל להביא ספרי יחוסיהם אל משה רבינו ע”ה, וכך למנות אותם כל אחד ואחד על פי שבטו, וכמו שנאמר בריש ספר במדבר:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, שָׂאוּ אֵת רֹאשׁ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלָתָם... וְאַתֶּם יְדִיתֶם אִישׁ אִישׁ לְמִשְׁפַּחָה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הַזֶּה... וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָקְבוּ בְשֵׁמֹת, וְאֵת כָּל הָעָדָה הַקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי וַיִּתֵּלְדוּ עַל מִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת...

וכדברי ראש הפרשנים רש”י הקדוש ז”ל: ויתילדו על משפחתם — הביאו ספרי יחוסיהם, ועידי חזקת לידתם, כל אחד ואחד, להתייחס על השבט. ע”כ.

מעניין, שלדעת רש”י ז”ל, אכן נתעטרנו אז — בימי צאתנו מארץ מצרים מעבדות לחרות עולם — בתואר הנשגב: ”מיוחסים”, וכך מפרש בלשון קדשו את התיבות ”בני חורין”: ”מיוחסין”. (סוטה דף מ”ט ע”א).

ג

”באחד לחודש השני... באחד לחודש השני”!

והנה, למרות שכל תיבות התורה הק’ ואותיותיה מנויים וספורים, ואין בה לא תיבה אחת ולא אות אחת לשווא ח”ו, ובכל זאת מצאנו כאן שהכפילה התורה שני פעמים בציון התאריך שבו נצטוו ישראל להביא את ספרי יחוסיהן. בתחילת הפרשה: ”וידבר וכו’ באחד לחודש השני”, ובהמשך — ח”י פסוקים לאחר מכן — ”ויקח משה ואהרן וכו’ ואת כל העדה הקהילו באחד לחודש השני ויתילדו על משפחותם”. והלא דבר הוא!

ומבאר בעל ה”אור החיים” הק’ זי”ע, שהדבר בא להודיע לנו שבחן של ישראל באותה העת. ומהו שבחן? ”יודיע הכתוב, כי ביום עצמו נקהלו היהודים על הדבר. והדבר יגיד, שכל אחד היה לו יחוסו אצלו, בלא טורח הראיה והעדויות. גם, שבו ביום הוכרו היחוסין של כולן.” (עכ”ל).

דהיינו, שהתורה משתבחת בהם בישראל, שלא היו זקוקים לפסוק זמן על מנת להתארגן ולהכין כתבי יוחסין עבור משה ואהרן, מאחר שכל איש יהודי באשר הוא שם, היה לו מן המוכן ספר יוחסין בביתו, כתוב וחתום כנדרש — עד לדורם של שבטי ישראל — בני אברהם יצחק ויעקב.

על פי דברי קדשו ניתן להבין את דברי המדרש (רבה, נשא, פרשה יב) על הפסוק ”רפידתו זהב”: ”זו התורה, שכתוב בה הנחמדים מזהב ומפז רב, ולא נתנה הקב”ה ללמדא אלא למי שמשמר יחוסו”!

ד

”ספרי יוחסין” — מאי משמע?

על פי דברי חכמינו ז”ל, עוד קודם מתן תורה השתבח הקב”ה בפני האומות שעתידין ישראל להביא ספרי יוחסין, ועל סמך דבר זה קבלו הם בלבד את התורה, ולא ניתנה לאומות העולם, מאחר שאין להם ספרי יוחסין.

במה מתבטא שאין להם ספרי יוחסין? בכך שאין להם חזקת כשרות על אבותיהם. ואכן, עובד כוכבים אין לו יחוס. בשעת מתן תורה, נתחדש להם לישראל גדרי הנישואין, ובכך העניק להם הקב”ה לישראל חזקת כשרות, ומעתה יכולים העדים להעיד על אבותם — בבחי' ”עדי חזקת לידתם”, ויש להם חזקת כשרות להתייחס אחר הוריו אשר נישאו כדת משה וישראל.

מיום שניתנה תורה לישראל, ולמן היום אשר נתחדשה להם לישראל יחוס בית אב, ”למשפחותם לבית אבותם”, נתחזק הצורך בניהול ספרי יוחסין, וכל מי שאינו יודע מי הם אבותיו ואין לו ספר יוחסין, הרי הוא נחשב לבן משפחה שפלה. ומאחר שביקשה תורה להשפילו למי שאינו שומר על יחוסו, ולהעניק לו הרגשה בזויה בין יתר היהודים, לכן פתחה התורה את הפרשה הלזו בתיבות ”שאו את ראש”, דהיינו, נשיאות ראשם של בני ישראל תלויה בכשרות היוחסין שלהם ובשמירת ספרי יוחסין. כלומר, מכאן ואילך, רק מי שיש לו ספר יוחסין כראוי וכנדרש, הוא בלבד ייחשב ליהודי נכבד ונשוי ראש.

ובלשון ה”אור החיים” הקדוש: ”תפקדו אותם. חזר לומר כן, ולא הספיק במה שקדם לומר שאו את ראש. להעריך בכוונת אומרו 'שאו'. שיוכח על פי דבריהם ז”ל, שאמרו, שנתקנאו אומות העולם בישראל, מה ראו להתקרב, אמר להם הקב”ה, הביאו לי ספר איקונין — ספר יוחסין — שלכם, ונמצא כל אחד — מאומות העולם — אינו יודע מאיזו משפחה הוא. הרי, כי יקפיד ה' על היחוס, ויושפץ כל החסר ספר איקונין. לזה, כשבא ה' לצוות לפקוד את בני ישראל, קדם לומר 'שאו'. לשון נשיאות ורוממות. לא מצא לכל אחד ספר איקונין. מה שאין כן באומות העולם.” עכ”ל.

ה

תכלית היוחסין — הידיעה!

מה הוא עניינו של ספר היוחסין? עיקרו של שמירת היוחסין, היינו, יריעת אבותיו בשמותיהם ובששלת יחוס אבותם — דור אחר דור, מכל הצדדים, בין מצד אב ובין מצד אם. דהיינו, שהוא יודע בוודאות את השתלשלות הדורות כולם ממנו ולמעלה, בכל דור ודור — מי האב ומי האם. דור אחר דור, בלי כל דילוגים, ומכל הצדדים כולם. יהודי שהיה בידו עדות שהוא משבט ראובן, ואפילו אם הם יודעים לנקוב במספר הדורות לפניו, והמה מעידים עליו שהוא דור עשירי — בן אחר בן — עד ראובן בן יעקב, אבל אינו יודע לפרט את שלשלת יחוסו דור אחר דור עד ראובן, אינו מיוחס. הוא נחשב ליהודי שאין לו ספר יוחסין, וחסר לו ”עדי חזקת לידתם להתייחס על השבט”. ולא עוד, אלא שאם כהן הוא, אינו ראוי לעבודה. ואף אם חסר לו דור אחד בלבד. כגון, שיש עדים נאמנים שהוא בנו של אחד מן עשרת הכהנים הכשרים העומדים כאן לפנינו, אבל אינם יודעים מאיזה מהן ילדה אותו אמו. הרי הוא נפסל מן הכהונה. משום שנאמר ”והיתה לו ולזרעו אחריי”, מי שזרעו מיוחס אחריי.

הלכה זו שהזכרנו כאן, נידונה פעמיים בש”ס, במסכת כתובות (דף י”ג ע”ב) ובמסכת יבמות (דף ק’ ע”ב), בסוגיא אשר ממנה נלמד את ”יסוד המעלה” של חקר היוחסין בישראל.

חכמינו ז”ל דנים שם בדין כשרותו של וולד, שאין אנו יודעים מי הוא אביו, אולם אנו יודעים בוודאות גמורה שאביו הוא אחד מעשרת הכהנים הכשרים העומדים לפנינו. אלא שכאמור, אין אנו יכולים להצביע ולומר בוודאות ובבירור מי בדיוק מתוך העשרה הוא האב. ומביאה שם הגמרא את פסק דינו של שמואל, שלמרות שאנו יודעים בוודאות שהוא שייך לזרע הכהונה, בכל זאת ”משתקין אותו מדין כהונה”.

הדבר נלמד שם מפסוק בפרשת פינחס, ”והיתה לו ולזרעו אחריי ברית כהנת עולם”, שכן פירושהו חכמים: ”לו ולזרעו אחריי — מי שזרעו מיוחס אחריי, יצא זה שאין זרעו מיוחס אחריי”. עד כאן דברי הגמרא.

מגמרא זו, למד הרבי הק’ רבי חיים הלברשטאם בעל ה”דברי חיים” מצאנו זי”ע כלל גדול במעלות היוחסין, המיוסד על דינו של שמואל, והוא: ”שאינו נקרא מיוחס, רק מי שנתגלה יחוסו בפרטות”. (וראה בהרחבת הענין על פי סתרי תורה בספרו הק’ ”דברי חיים” ריש פרשת במדבר, על מאמר הכתוב ”שאו את ראש”).

-

דהיינו, שגם כאשר יש בידי מאן דהו מסורת משפחתית הקושרת את מוצאו אל אחד מגדולי ישראל מדורות קדומים, עדיין אין הוא נחשב על פי תורה כמיוחס באמת אחריו, כל זמן שאין הוא יודע לפרט את שלשלת הדורות ממנו ועד לראש השושלת, דור אחר דור, שם אחר שם, מבלי דילוגים ומבלי פקפוקים.

רק אם הוא יודע ומשמר את פרטי שלשלת יחוסו דור אחר דור, או אז יוכל לקיים בנפשו את הצו האלקי: ”בְּיִטּוֹ אֶל צֹר הַצִּבְתָּם” (ישעיה נא א), ולהתפאר במטבע הלשון שטבעו משה ובני ישראל בשירת הים, ויאמרו לאמר: ”זֶה קָלִי וְאֶנְהוּ אֱלֹהֵי אֲבִי וַאֲרוֹמְמֵנֻהוּ”, וכפירוש רש"י: ”לֹא אֲנִי תְחִילַת הַקְדוּשָׁה, אֲלֹא מוֹחֶזְקֶת וְעוֹמֶדֶת לִי הַקְדוּשָׁה וּאֵלֶקֶתוּ עָלַי מִיָּמֵי אֲבוֹתַי”.

-

ואם תמצי לומר, הרי לנו כאן תמציתה של מעלת חקר היוחסין בישראל — בכלל, ויחוס הכהונה — בפרט. והרי מקרא מלא דיבר הכתוב בספר עזרא (פרק ב' פסוק ס"ב), ”אֵלֶּה בְּקִשְׁו כְּתָבָם הַמְתִּיחִשִׁים וְלֹא נִמְצְאוּ וַיִּגְאֻלוּ מִן הַכְּהֵנָה”, ונכפל בספר נחמיה (פרק ז' פסוק ס"ד), ”אֵלֶּה בְּקִשְׁו כְּתָבָם הַמְתִּיחִשִׁים וְלֹא נִמְצְאוּ וַיִּגְאֻלוּ מִן הַכְּהֵנָה”. וכפירוש רש"י, וז"ל: "אלה — כהנים הללו המתניח-סים, שהיה להם להתייחס באותו כתב, ולא נמצא כתב יחוסן. ויגאלו — שהיו מגואלים ומגועלים, שלא יעבדו עוד עם שאר הכהנים, בעבור שלא נמצא כתב יחוסן"!

וראה עוד שם בביאורי ה'מצודת דוד" וה'מצודת ציון': "המתייחסים — אשר יסופר בו סדר הדורות. וענין יחוס, הוא הודעת סדר הדורות מן המשפחות, ממי יצאו, ומי אביהם. ולא נמצאו — בספר היחוס, לא נמצאו אלה כתובים וחורים. ויגאלו — אֵלֶן נמאסו מן הכהונה. כמו: לחם מגואל". (ע"כ).

פרק שלישי

"ספר יוחסין" לחוד ו"זכות אבות" לחוד

א

ידעת אבותיו גם כשאינם בעלי שם ומפורסמים...

מתוך דברינו עד כה, נמצינו למדים שעיקר היחוס הוא הידיעה, ולא עצם הדבר שהוא מיוחס לפלוני הנודע בדורו ולא למנוי המפורסם לקדוש עליון. אם אינו יודע את סדר הדורות שביניהן — וסדר היוחסין כיצד, אינו נחשב כלל למיוחס. אולי יש כאן "זכות" אבות, אבל לא "יחוס" אבות. שהרי, כשרות המשפחות וטירת היוחסין אינן נמדדות במספר הקדושים העומדים בראשי אילן היוחסין המשפחתית, כי אם בידיעה הברורה בפירוש כל שלשלת היוחסין לדורותיהם, בטרתה ובכשרותה — כדת משה וישראל, מאב לבנו ולבתו ולמעלה בקודש, מאם לבנה ולבתה ולמעלה בקודש, דור אחר דור, מכל הצדדים כולם.

-

על פי הבנה יסודית זו, שעיקר היוחסין הוא הידיעה הברורה בשושלת אבותיו, ביאר **בעל ה"תוספות יום טוב"** משנה תמוהה לכאורה. כך שנו חכמים בלשון המשנה בריש פרק רביעי ממסכת קידושין: "עשרה יוחסין עלו מבבל", ובהמשך מונה המשנה גם ממזרים ואסופים ושתוקים וכו'. הלאלה מיוחסים יקראו? עשרה "יוחסין" מאי משמע? ומבאר שם בלשוננו הזהב: ”שם ה'יחוס', דונח על ידיעת האיש לבית אבותיו, לדעת ענינו על איזה דרך שנולה. ולפיכך, כל אלו דתנינן ובאו כמספר 'עשרה יוחסין', יצדק עליהם שם ה'יחוס', אחרי שנודעו מי הם אביהם, ועל איזה דרך שנולה”. ע"כ.

כלומר, שמאחר שכל עיקר היוחסין אינו כי אם ה"ידיעה" בלבד, "ידיעת" השתלשלות יחוסו מאב לבן למעלה בקודש, מעתה אם כן מתאים ביותר להשתמש בהשאלה בתיבה זו גם למי ש"ידוע" לנו כבירור שושלת יחוסו הפסול...

-

ואדרבא, על פי הראיה התורנית, נמצינו למדים, שזה היודע לפרט את יחוסו מכל הצדדים, אזי גם אם אבותיו היו אנשים בלתי מפורסמים, בכל זאת הרי הוא זה שנחשב למיוחס הרבה יותר מזה האחר שהוא חוטר אננם מגזע קדושים, אך אינו יודע את שלשלת יחוסו לאותן הקדושים אשר בארץ המה. ובדרך צחות יש להוסיף, שהרי באותה העת אשר בה נצטוו בני ישראל לראשונה על עריכת ספרי היוחסין, וגם הם קיימו את הדבר, "ויתילדו על משפחתם

לבית אבותם", והלכו ו"הביאו את ספרי יחוסיהם", היה זה בצאת ישראל ממצרים, שנה בלבד אחר היות ישראל לעם, והרי הדברים מבוארים לכל בר דעת שאז עדיין לא היו כלל ביניהם משפחות המיוחסים לאדמו"רים או לרבנים וגדולי ישראל...

ב

מעלות היחוס לחוד ומעלות הצדיקים לחוד

בכך ניתן אולי להבין מעט שמועה מוזרה לכאורה, הרווחת בין כתבי היוחסין הקדמונים, המתייחסת ליחוסו הנעלם של מרן ה'**בעל שם טוב**' זי"ע. בקונטרס "בית צדיקים" שנדפס בראש הספר "נפלאות היהודי", המכיל "מגילת יוחסין" שנערך למחבר הספר הנ"ל על ידי הגאון **רבי צבי יחזקאל מיכלאוהן אב"ד דק"ק פלאנסק**, מעתיק שם מעשה ששמע בענין זה, ואלו דבריו שם בעמוד מ"ט ע"ב: "וסיפר הגאון מ' נתן מורה צדק מלובלין, כי פעם אחת רצה ה**בעל שם טוב** הקדוש לשדך את עצמו עם הקדוש **בעל מאיר נתיבים**, וסיפר המאיר נתיבים לאשתו, ולא הסכימה, מחמת שהמאיר נתיבים ואשתו היו מיוחסים גדולים, והבעל שם טוב לא היה מוחזק ליחסן. והמאיר נתיבים היה מתבייש לספר זאת לבעל שם טוב איך שאשתו אינה רוצה, והבעל שם טוב אמר למאיר נתיבים שכל יחדו ממנו, רק יאמר לו האמת, מפני מה אינו רוצה לשדך את עצמו עמו, והגיד לו האמת. ואמר ה**בעל שם טוב** שהאמת איתה, כי *מעלות היחוס לחוד ומעלות הצדיקים לחוד*"... (ע"כ).

-

ובנותן טעם להעתיק כאן את דברי הגאון **רבי מנשה קל"ין מאונגוואר** זצ"ל בספר תשובותיו, (שו"ת "משנה הלכות", חלק י"ב סימן רפ"ה), בתוך תשובה לאחר מתלמידיו אשר ביקש לשמוע טעם לשבח על מה שמצאנו ש"מקרבין בני יחוס משפחה יותר מאחרים". ובין דבריו: ”תדע, כי יחוס משפחה דבר גדול הוא, ובני ישראל זכו להיותם עם סגולה ולהבדל מכל העמים, להיותם מיוחסים מזה אברהם יצחק ויעקב, ואפילו בשעה שאינם ראויים מצד עצמם, ובשעת מתן תורה אמר הקב"ה הביאו ספרי יחוסיכם בדרך שהביאו בני, וסמכוהו במדרש על הפסוק 'ויתילדו על משפחותם', ועל סמך זה נתנו לנו התורה”. עיי"ש דבריו באורך.

ג

"זכות אבות" במשנת ה"נועם אלימלך"

ומדוע כל כך חשוב לנו להדגיש את הדבר? שכן, בזמנינו נשתרש בלבול גדול בין שני המושגים השונים הללו, וחלק חשוב ונכבד מציבור דורשי היוחסין אינו מבחין כלל בהבדל המהותי שבין מעלת **"זכות אבות"** אשר אין לה כל קשר לחקר ועריכת **"ספרי יוחסין"** למשפחותם ולבית אבותם, שרק כזה הוא נחשב ליהודי כשר ומיוחס. ברם, נכון הדבר, כאשר זכה להימנות עם המשפחות המיוחסות לגדולי וצדיקי הדורות, ועל זאת שנינו משנה שלימה בתורתו של הרה"ק הרבי ר' **אלימלך מליענעב** זי"ע: ”זכות אבות הוא דבר גדול, ועומדת לו לאדם בשעה שהוא רוצה לעבוד את ה', שיהיה לו סינתא מן השמים לעשות המצוות בשלימות”, עכ"ל בספרו הקדוש "נועם אלימלך" פרשת קרח.

-

וכבר שנו חכמינו ז"ל בלשון המשנה: "הוא — רבי עקיבא הנזכר שם) — היה אומר, האב זוכה לבן, בנוי, ובכוח, ובעושר, ובחכמה, ובשנים, ובמספר הדורות לפניו, והוא הקץ, שנאמר (ישעיה מא"ד) 'קורא הדורות מראש', אף על פי שנאמר (בראשית ט"זג) 'ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה', ונאמר (בראשית ט"טז) 'ודור רביעי ישובו הנה'". (מסכת עדיות, פרק ב משנה ט).

והנה, "הרבה ביאורים נאמרו באגדה זו, ולי נראה, שהזכיה במספר הדורות היא מעין הזכיות האחרות האמורות במשנה, שהאב זוכה לבן בנוי ובכוח ובעושר ובחכמה, ורוצה לומר, שכשם שאם האב הוא בעל תואר, גבור, עשיר או חכם, הוא מוריש כזה על הרוב לבנו, כך אם היה האב ממשפחה מיוחסת, הוא מוריש זכות היחס לבנו ולבני בנוי שיתייחסו אחריו.

"ומביא ראיה מן הפסוק, שאף על פי ששיעבוד ישראל תלה הקב"ה לא במספר גבול השנים, רק בזכות אבותיהם, וכמו שכתוב 'ודור רביעי ישובו הנה', הנה תלה הגאולה במספר הדורות, ולא במספר שנים. ולפי הביאור הזה, הרי זו זכות מעין הזכיות הקדומות". (עכ"ל ספר "תורה תמימה" עה"ת, שם, הערה י'). הרי לנו כל תורת "זכות אבות" על רגל אחת.

-

אחר שראינו שהאבות מוריישים לבניהם "זכות אבות", יש בנותן טעם להביא את פסק ההלכה הנפלא של הגאון הקדוש **רבי אברהם דוד וואהרמאן** — **אב"ד דק"ק בוטשאטש** — **בעל האשף אברהם** — המפורסם בעולם

בשם: **"הרב מבוטשאטש זי"ע**, בספרו "עזר מקודש" על שלחן ערוך אבן העזר (סימן כ"א ס"ק ו).

לאחר שהוא מבאר שם כמה הלכות ומנהגים המיוסדים על פי המושגים של "זכות אבות" ו"ברא מזכה אבא" ודומיהם, הוא מוכיח שם להלכה ולמעשה שענינים אלו נאמרים גם ב"יחוס אבות" אשר מצד האמהות. בהמשך, הוא מחדש שם חידוש נפלא אודות מדתו של הקב"ה שהוא "פוקד עוון אבות על בנים", שכל זה הוא במשפחת ה"אבות" דווקא, אבל לא אצל משפחת ה"אמהות". משום כך, יש עדיפות ב"שושלת יוחסין" מצד ה"אמהות", שיש בה זכויות בלבד והיא רק לטובה, מה שאין כן ב"שושלת יוחסין" מצד ה"אבות", אשר יש בה גם פקידת עוונותיהם של האבות לזרעו אחריו לדורותיהם, וכמו שנאמר: "ופוקד עוון אבות — 'אבות' דייקא — על שלשים ועל רבעים".

-

ונשוב לענין ראשון. מורגלים אנו לשמוע מפי רבים וכן שלמים המצביעים על האיסור להתגאות בייחוס אבותם. לרוב, מצטטים הם מדברי **בעל ה"נועם אלימלך** הנ"ל, בדבריו הק' בפרשת בא: ”שלא יתנאה בייחוס אבותיו אם הוא ממשפחה מיוחסת, רק יחשוב שזה הוא סיוע לו לעבודת הבורא — שזכותם עומדת לו ולזרעו, אבל לא להנאת עצמו ולגאוותו”. עכ"ל הק'.

אולם, האמת יורה דרכו, שאין חשש גדול כל כך. ”דבאמת, לא שייך שיתנשא האדם אלא בדבר שהוא עמל, וטרח ויגע עצמו בו, מה שאין כן בדבר שלא עמל בו, כגון יחוס אבותיו, לא שייך בזה התנשאות, כי כמה נחשב הוא” — כלשון קדשו של הרה"ק **רבי לוי יצחק מבראדריטשוב** זי"ע בספרו הק' "קדושת לוי" פרשת אמור.

ד

"חושך שבטו" — המעלים יחוס אבותיו מבניו!

את דברינו נסיים בדבריו הידועים של **בעל ה"חשב סופר"** **מפרעשבורג זי"ע** — מבני בניו של **בעל ה"חתם סופר"** זי"ע, (קונטרס "אהל חנה" שנדפס בסוף ספר "חשב סופר" על התורה, מהדורת מכון "דעת סופר" ירושלים תשס"ז, עמוד רנ"ח, "משלי" פרק י"ג פסוק כ"ד), המפליג בחובת העברת ידיעת היוחסין מאב לבנו. ועל הנמנע מלספר לבנו מאיזה "שבט" הוא, מה הוא יחוסו, ומי היו אבותיו ואבות אבותיו למעלה בקודש, הרי הוא חלילה בגדר "שונא בנו". עד כדי כך!

ובלשונו: "חושך שבטו שונא בנו. על דרך הרמז אפשר לומר, כי ישנם אנשים מיוחסים, אשר מרוב ענווה, אינם מתפארים ביחוסם, ואינם מדברים מיחוסם אפילו עם בניהם. ובאמת, ידיעת היחוס מסייעת לעבודת השם, כי כל אחד ואחד צריך שיאמר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי, וכשהוא מכיר גדולת אבותיו, הוא מתאמץ בעבודתו". "ולכן, מן הטוב והישר שהאב היחסן יספר לבנו את שלשלת יחוסו. וזהו שאמר: חושך שבטו — כלומר, שאינו מגלה לו את היחוס משבט אבותיו, שונא בנו". (עכ"ל). ואף אנן נענה אבתריה, אשר "מדה טובה מרובה", והמלמד את בנו ומשכילו לאמר: הלא נצר אתה למצוקי ארץ מלאכי עליון, באורח זו תלך, צא ולמד, צא ושאל בבית המדרש מי אלה אשר בית ישראל נשען עליהם, צא ובדוק מאיזה משפחה אתה, שאל שם מי הוא אביך — ויגידוך, מי הוא זקינך — ויאמרו לך, על אחת כמה וכמה שהוא בגדר "אוהב בנו".

-

המתבוננים לעומק, יראו וידעו ויבינו שמכאן מקור השמחה הגדולה בנישואי זוג יהודים כשרים כדת וכתורה. זהו עיקרה של שמחה, שנבנית כאן בית נוסף — חוליה נוספת בשרשרת הדורות הכשרה — כדת וכדין. התבוננות מעמיקה זו, מביאה גם את בני הזוג — החתן והכלה הנישאים — לדעת ולהבין את גודל האחריות הרובצת על כתפם מעתה, שלא לפגום חלילה את שושלת היוחסין, ולא את המשך היחוס לבניהם ולבנותיהם אחריהם ולכל יוצאי חלציהם.

ה

סיכום

בימים אלו, אשר בהם עולים מחדש הדיבורים אודות ההכרה והחשיבות ברישום ספרי יוחסין, מן הראוי לחזור שוב ושוב על דבריו המתוקים. עלינו לדעת כי עבודה רבה וחשובה עד מאד עושים כל העוסקים בחקר יחוס אבותיהם, ובפרט בדורנו אנו. לאחר שראינו במעלת ובחשיבות ידיעת יחוס המשפחה, ושהיא תועלת גדולה לכל אותם העניינים שפירטנו כאן, עלינו לתת תשואות חן לכל אותם אשר נטלו על עצמם משימה חשובה זו, איש איש על עבודתו ואל משאו בכל משפחה ובכל שבט בישראל.

ונחתום את היריעה דנן בלשון הפייטן, ברשות לשליח ציבור של שחרית ביום טוב ראשון של ראש השנה, **"ישך הורי זכרה להאחיה, הם לָבִי בְּהִיגֵי יְחִיאל”**. ואיך — פירושא, זיל גמור — קורא יקר — ויערב וינעם לך.

תוספת לגליון ה**המודיע** ב' בתמוז תשע"ה — ל"א